

ترجمه انگلیسی این مقاله نیز با عنوان:
A comparison between the paintings of Noah's Ark narrative in the manuscripts
of the Ilkhanid Jami 'al-Tawarikh, Timurid Majma al-Tavarikh, and the Safavid
Qasas al-Anbiya with the text of the Holy Qur'an
در همین شماره مجله به چاپ رسیده است.

مقاله پژوهشی

تطبیق نگاره‌های روایت کشتی نوح (ع) در نسخه‌های جامع‌التواریخ ایلخانی، مجمع‌التواریخ تیموری و قصص الانبیاء صفوی با متن قرآن کریم

سحر ذکاوت^۱، خشایار قاضی‌زاده^{۲*}

۱. پژوهشگر دکتری تخصصی، تاریخ تطبیقی و تحلیلی هنر اسلامی، دانشگاه شاهد، تهران، ایران.

۲. استادیار، دکترای تخصصی پژوهش هنر، دانشکده هنر، دانشگاه شاهد، تهران، ایران.

تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۰۷/۰۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۳/۱۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۰/۱۲

چکیده

بیان مسئله: سرگذشت حضرت نوح (ع) یکی از موضوعات مهم مذهبی است که می‌توان بازتاب آن را در هنر نگارگری نیز مشاهده کرد. روایت کشتی حضرت نوح (ع) مضمون نگاره‌های بسیاری در دوره‌های مختلف اسلامی است. شرح این رویداد تاریخی و دینی در قرآن کریم نیز آمده است. بنابراین این امر ضرورت تطبیق نگاره‌های ایرانی اسلامی را با متن قرآن ایجاب می‌کند.

هدف پژوهش: اهداف پژوهش شامل شناسایی میزان پایبندی این نگاره‌ها با متن قرآن کریم است و از طریق مقایسه و تشخیص وجوه اشتراک و افتراق نگاره‌ها با یکدیگر و با متن قرآن کریم صورت گرفته است. پرسش‌های پژوهش عبارت‌اند از ۱- نگاره‌های روایت کشتی حضرت نوح (ع) در نسخه‌های جامع‌التواریخ رشیدی ایلخانی، مجمع‌التواریخ تیموری و قصص الانبیاء صفوی، تا چه اندازه‌ای به متن قرآن کریم پایبند هستند؟ ۲- شباهت‌ها و تفاوت‌های نگاره‌های روایت کشتی حضرت نوح (ع) در این سه نسخه چیست؟

روش پژوهش: در پژوهش حاضر اطلاعات کتابخانه‌ای و داده‌های اسنادی و تصویری با رویکرد توصیفی-تحلیلی و تطبیقی بررسی شده است و نمونه‌های مورد بررسی، شامل نگاره‌های روایت کشتی حضرت نوح (ع) در نسخه‌های جامع‌التواریخ رشیدی ایلخانی موجود در انجمن سلطنتی آسیایی در لندن (مجموعه ناصر خلیلی)، مجمع‌التواریخ حافظ ابرو متعلق به دوره تیموری، محفوظ در دیوید کالکشن و قصص الانبیاء صفوی، محفوظ در کتابخانه بریتانیا است و این نگاره‌ها با متن قرآن کریم، مورد تطبیق قرار گرفته‌اند.

نتیجه‌گیری: نتایج پژوهش نشان می‌دهد نگاره کشتی حضرت نوح (ع) در قصص الانبیاء نسبت به نگاره‌های جامع‌التواریخ و مجمع‌التواریخ بیشترین پایبندی را به متن قرآن کریم دارد.

واژگان کلیدی: کشتی حضرت نوح (ع)، قرآن کریم، جامع‌التواریخ ایلخانی، مجمع‌التواریخ تیموری، قصص الانبیاء صفوی.

مقدمه

قرآن کریم می‌باشد. حضرت نوح (ع) یکی از پیامبران الهی است و در سوره‌های مختلفی از قرآن کریم به سرگذشت ایشان و قوم نافرمان او پرداخته شده است و همچنین در نسخه‌های تاریخی جامع‌التواریخ ایلخانی، مجمع‌التواریخ تیموری و قصص الانبیاء صفوی، نگاره‌هایی با موضوع روایت کشتی حضرت نوح (ع) توسط هنرمندان نگارگر خلق شده است. در این بین پرسش‌های زیر مطرح می‌شود که:
- نگاره‌های روایت کشتی حضرت نوح (ع) در نسخه‌های جامع‌التواریخ رشیدی ایلخانی، مجمع‌التواریخ تیموری و

سرگذشت پیامبران و انبیاء الهی یکی از موضوعات مهم مورد توجه هنرمندان است و نگارگران سرگذشت پیامبران الهی را در نسخ خطی مختلف با موضوع تاریخی نظیر نسخه‌های جامع‌التواریخ ایلخانی، مجمع‌التواریخ تیموری و قصص الانبیاء صفوی، مصور کرده‌اند. مهم‌ترین منبع الهی که سرگذشت انبیای الهی در آن بازتاب یافته و به عنوان سرچشمه هدایت بشر در اختیار مسلمانان قرار گرفته است،

* نویسنده مسئول: Ghazizadeh@shahed.ac.ir، ۰۹۱۲۷۰۵۱۸۹۸

می‌دهد در نگاره‌ی روایت کشتی حضرت نوح (ع) موجود در موزه‌ی توپقاپی‌سرای تصویر عوج غول در کنار کشتی حضرت نوح (ع) مصور شده که در متن به آن اشاره نشده است.

روش تحقیق

در پژوهش حاضر اطلاعات کتابخانه‌ای و داده‌های اسنادی و تصویری با رویکرد توصیفی-تحلیلی و تطبیقی بررسی شده است و نمونه‌های مورد بررسی پژوهش به صورت غیراحتمالی و هدفمند انتخاب شده و شامل نگاره‌های روایت کشتی حضرت نوح (ع) در نسخه‌های جامع‌التواریخ رشیدی ایلخانی موجود در انجمن سلطنتی آسیایی در لندن (مجموعه‌ی ناصر خلیلی)، مجمع‌التواریخ حافظ ابرو متعلق به دوره‌ی تیموری و محفوظ در دیوید کالکشن و قصص‌الانبیاء صفوی محفوظ در کتابخانه‌ی بریتانیا است و این نگاره‌ها با متن قرآن کریم، مورد تطبیق و مقایسه قرار گرفته است.

روایت کشتی حضرت نوح (ع) در قرآن کریم

بنابر روایات اسلامی، نوح (ع) فرزند نهم از نسل آدم (ع) است. او از نسل لَمک فرزند مَتَّوْشَلْخ (مَتَّوْشَلْخ)، فرزند ادریس، فرزند یَرْد، فرزند مَهْلَیْل، فرزند قَیْن، فرزند اَنُوش بن شیث، فرزند آدم (ع) است (ابن کثیر، ۱۴۱۱ ه. ق.، ۸۳). در مورد زمان تولد او اختلاف است؛ در برخی از منابع تولد او همزمان با درگذشت حضرت آدم (ع) عنوان شده است (طبری، ۱۳۷۵، ۱۷۸). به عقیده‌ی برخی محل زندگی و تولد او بین‌النهرین و شهر کوفه بوده است (بی‌آزار شیرازی، ۱۳۸۰، ۳۲). بنابر روایت قرآن کریم عمر حضرت نوح (ع) ۹۵۰ سال ذکر شده است و خداوند در آیه ۱۴ سوره عنکبوت می‌فرماید: «و همانا نوح (ع) را به سوی قومش فرستادیم پس نهصد و پنجاه سال در میانشان درنگ کرد اولی بیشتر مردم به او ایمان نیاوردند، سرانجام توفان آنان را در حالی که ستمکار بودند، فرا گرفت» (سوره عنکبوت، آیه ۱۴). هم‌چنین در قرآن کریم در مورد داستان حضرت نوح (ع)، ابتدا به فرستاده شدن او برای هدایت قومش و دعوت آن‌ها به پرستش خدای یگانه و ترس از آخرت اشاره شده است (سوره هود، آیه ۵۲ و ۶۲). حضرت نوح (ع) در مقابل انکار ایشان، استدلال‌هایی برای حقانیت دعوت خود ارائه می‌دهد (سوره هود، آیات ۸۲ تا ۱۳) و قوم راه انکار و عناد را پیش می‌گیرند و از پیامبر خود درخواست تحقق عذاب الهی را دارند (سوره هود، آیه ۳۳). ادامه‌ی این روایت در قرآن کریم در آیات ۳۶ تا ۴۶ سوره هود به این شکل بیان شده است: «... و با نظارت ما و ابراساس [وحی ما کشتی را بساز، و با من درباره‌ی کسانی که ستم کرده‌اند، سخن مگو که یقیناً آنان غرق شدند هستند. (۳۷) و [نوح (ع)] کشتی را می‌ساخت ... [روبارویی نوح (ع) و قومش هم‌چنان ادامه داشت] تا هنگامی که فرمان ما فرا رسید و تنور فوران کرد، گفتیم: از هر [نوع حیوانی] یک زوج دو تایی [یک نر و یک ماده] و

قصص‌الانبیاء صفوی، تا چه اندازه‌ای به متن قرآن کریم پایبند هستند؟

- شباهت‌ها و تفاوت‌های نگاره‌های روایت کشتی حضرت نوح (ع) در این سه نسخه چیست؟

برای پاسخ به پرسش‌های مطرح‌شده، در گام نخست روایت کشتی حضرت نوح (ع) در قرآن کریم بیان شده و سپس نگاره‌ی روایت کشتی حضرت نوح (ع) در نسخه‌ی جامع‌التواریخ رشیدی دوره‌ی ایلخانی و ویژگی‌های نسخه و نگاره توصیف شده است. سپس نگاره‌ی روایت کشتی حضرت نوح (ع) در نسخه‌ی مجمع‌التواریخ حافظ ابرو دوره‌ی تیموری مورد بررسی قرار گرفته و در گام بعد نیز نگاره‌ی کشتی حضرت نوح (ع) در نسخه‌ی قصص‌الانبیاء دوره‌ی صفوی توصیف و تحلیل شده است. سپس سه نگاره نام‌برده با یکدیگر و با متن قرآن کریم مورد تطبیق و مقایسه قرار گرفته است. هدف پژوهش حاضر شناسایی میزان پایبندی این نگاره‌ها با متن قرآن کریم است که از طریق مقایسه و بررسی وجوه اشتراک و افتراق نگاره‌ها با یکدیگر و با متن قرآن کریم صورت گرفته است.

پیشینه تحقیق

در مورد پیشینه پژوهش، جستجو در منابع مختلف نشان می‌دهد موضوعی با عنوان دقیق «تطبیق نگاره‌های روایت کشتی نوح (ع) در نسخه‌های جامع‌التواریخ ایلخانی، مجمع‌التواریخ تیموری و قصص‌الانبیاء صفوی با متن قرآن کریم» و با این نمونه‌های موردی مورد مطالعه بررسی نشده است اما مرتبط‌ترین پژوهش مقاله «تطبیق ساختار بصری نگاره‌های داستان نوح (ع) با روایت قرآنی در مکاتب تبریز اول و هرات» نوشته‌ی کاوسی و هوشیار (۱۴۰۰) است. هم‌چنین می‌توان به مقاله «تبارشناسی بانوی نشسته بر کشتی نوح (ع) در نگاره‌های اسلامی» نوشته‌ی حمیدی‌منش و جعفری دهکردی (۱۳۹۷) اشاره کرد. «تصویرگری طوفان حضرت نوح (ع) براساس نمونه‌های موجود در نگارگری ایرانی-اسلامی» نیز پژوهش دیگری است که تقی‌زاده نجار (۱۳۹۵) نیز به ساختار، رنگ‌پردازی و ترکیب‌بندی نگاره‌ها پرداخته است. در مقاله «مطالعه تطبیقی قصص‌الانبیاء در قرآن کریم و سرگذشت پیامبران در متن و نگاره‌های کتاب جامع‌التواریخ» نوشته‌ی بابائی فلاح (۱۳۹۳) نگاره‌ی کشتی نوح (ع) در نسخه‌ی جامع‌التواریخ رشیدی (دوره‌ی ایلخانی) با متن قرآن کریم مقایسه شده است و پژوهش به این یافته منجر شده که تناقضاتی بین نگاره و متن قرآن کریم وجود دارد و نگاره به متن قرآن پایبند نیست. از پژوهش‌های انجام‌شده در خارج از ایران هم می‌توان به مقاله مخموجونوا (Makhmudjonova, 2020) با عنوان «تصاویری از کشتی نوح (ع) و عوج غول‌پیکر در کلیات تاریخی حافظ ابرو (سبک و شمایل‌نگاری)»^۲ اشاره کرد. نتایج این پژوهش نیز نشان

یک کشتی غول‌پیکر به اندازه‌ای که بتوان یک جفت از هر گونه حیوانی را در آن سوار کرد، اقدام کرده است و حضرت نوح (ع) با همراهی ایمان‌آوردگان خود به غیر از همسر و یکی از پسرانش که جزء کافران و معذبان بوده‌اند، در زمان موعود سوار بر کشتی شده و سپس عذاب الهی محقق می‌شود.

نگارهٔ روایت کشتی حضرت نوح (ع) در نسخهٔ جامع‌التواریخ رشیدی دورهٔ ایلخانی

جامع‌التواریخ از نسخه‌های ارزشمند کهنی است که موضوعاتی در مورد تاریخ اساطیر، باورها و فرهنگ قبایل ترک و مغول و سایر اقوام را شامل می‌شود (شایسته‌فر و عبدالکریمی، ۱۳۹۵، ۴۰). خواجه رشیدالدین فضل‌الله همدانی مؤلف کتاب جامع‌التواریخ، به دستور غازان‌خان به تألیف این کتاب غنی مبادرت کرد و پیش از آن که تألیف تاریخ مغول به اتمام برسد، غازان‌خان در تاریخ ۷۰۳ ه. ق. چشم از جهان فروبست و سپس اولجایتو جانشین غازان‌خان دستور داد که خواجه رشیدالدین نگارش آن را به پایان برساند (شریف‌زاده، ۱۳۷۵، ۸۵) و در نهایت اولجایتو این نسخه را به نام غازان‌خان امضاء کرد (صداقت و خورشیدی، ۱۳۸۸، ۷۹). بنابراین این قسمت از کتاب و در واقع جلد اول آن به نام تاریخ غازانی شهرت یافته است (بابائی فلاح، ۱۳۹۳، ۱۷). اولجایتو به خواجه رشیدالدین فضل‌الله دستور داد جلد دوم و سومی به ترتیب شامل تاریخ عمومی به ویژه تاریخ ممالک اسلامی و مسائل جغرافیایی، تألیف کند و به آن بیفزاید (شریف‌زاده، ۱۳۷۵، ۸۵). نسخه‌های مختلفی از این اثر در زمان‌های گوناگون مصور شده و به کتابت درآمده است که نمونهٔ مشهوری از آن متعلق به سال‌های ۱۳۰۷-۱۳۱۴ م. / ۷۱۴-۷۰۷ ه. ق. است و دارای دو بخش است و بخش اول آن در سال ۱۳۰۷ م. / ۷۰۷ ه. ق. تهیه شده که شامل تاریخ غزنویان، سلاجقه و خوارزمشاهیان است (صداقت و خورشیدی، ۱۳۸۸، ۷۹) و اکنون در کتابخانه ادینبورگ اسکاتلند محفوظ است و شامل ۷۰ تصویر زیبا است (شراتو و گروه، ۱۳۷۶، ۲۰). در تصویر ۱ کشتی حضرت نوح (ع) در یکی از نگاره‌های این نسخه دیده می‌شود که در حال حرکت درون آب است. حضرت نوح (ع) با ریشی سفید و با هیكلی درشت‌تر از سایر افراد و در حالت لمیده ترسیم شده است. کشتی دارای ۷ سرنشین، ۶ نفر مرد و یک زن ترسیم شده است. بلرٔ معتقد است ۳ فرزند حضرت نوح (ع) یکی در سمت چپ، یکی در مرکز و یکی نیز در سمت راست نگاره به تصویر درآمده‌اند و به نظر می‌رسد فردی هم که در مرکز نگاره با پوششی قرمز ایستاده، همسر حضرت نوح (ع) است. موهای بلند پسران حضرت نوح (ع) آن‌ها را از دو پاروزن که موهای کوتاه‌تر و مجعد دارند؛ متمایز می‌کند. در این جا شاخصهٔ متمایزکننده مدل مو است

نیز خاندان و آنان را که ایمان آورده‌اند، در کشتی سوار کن مگر کسی که پیش‌تر فرمان غرق‌شدن را بر ضد او لازم کرده‌ایم. و جز اندکی همراه او ایمان نیاوردند. (۴۰) و نوح (ع) گفت: در آن سوار شوید که حرکت‌کردنش و لنگرانداختنش فقط به نام خداست، یقیناً پروردگارم بسیار آمرزنده و مهربان است. (۴۱) آن کشتی آنان را در میان موج‌هایی کوه‌آسا حرکت می‌داد، و نوح (ع) فرزندش را که در کناری بود، بانگ زد که ای پسر! همراه ما سوار شو و با کافران مباش. (۴۲) گفت: به زودی به کوهی که مرا از این آب ننگه دارد، پناه می‌برم. نوح (ع) گفت: امروز در برابر عذاب خدا هیچ ننگه‌دارنده‌ای نیست مگر کسی که [خدا بر او] رحم کند. و موج میان آن دو حایل شد و پسر از غرق‌شدگان گردید. (۴۳) و [پس از هلاک‌شدن کافران] گفته شد: ای زمین! آب خود را فرو بر، و ای آسمان! آرزوی ریختن باران! باز ایست، و آب کاستی گرفت و کار پایان یافت و کشتی بر [کوه] جودی قرار گرفت و گفته شد: دوری [از رحمت خدا] بر گروه ستمکاران باد. (۴۴) و نوح (ع) [پیش از توفان] پروردگارش را ندا داد و گفت: پروردگارا! به راستی که پسر من از خاندان من است و یقیناً وعده‌ات [به نجات خاندانم] حق است و تو بهترین داورانی. (۴۵) خدا فرمود: ای نوح (ع)! به یقین او از خاندان تو نیست، او [دارای] کرداری ناشایسته است، پس چیزی را که به آن علم نداری از من نخواه، همانا من تو را اندرز می‌دهم که مبدا از ناآگاهان باشی (۴۶) «(سورهٔ هود). در آیهٔ ۱۰ سورهٔ تحریم نیز زن حضرت نوح (ع) از کافران قلمداد شده است. در مورد تعداد ایمان‌آوردگان در قرآن اشاره‌های مستقیمی وجود ندارد اما از برخی آیات می‌توان دریافت از میان فرزندان حضرت نوح (ع)، پسرانش از ایمان‌آوردگان بوده‌اند. زیرا نسل ایشان ادامه‌دهندهٔ راه حق بوده است. در قرآن آمده: «و [نوح (ع)] و کسانش را از آن اندوه بزرگ نجات دادیم. (سورهٔ صافات، آیهٔ ۷۶) و نسل او را باقی گذاشتیم. (سورهٔ صافات، آیهٔ ۷۷) و در میان آیندگان [آوازهٔ نیک] او را برجای گذاشتیم. (سورهٔ صافات، آیهٔ ۷۸) ما نوح (ع) و ابراهیم (ع) را فرستادیم و در میان فرزندان‌شان نبوت و کتاب قرار دادیم، پس برخی از آن‌ها هدایت یافتند و بسیاری‌شان از فرمان ما بیرون شدند. (سورهٔ حدید، آیهٔ ۲۶)» در مورد جزئیات روایت کشتی حضرت نوح (ع) در آیات ۲۶ تا ۴۴ سوره مؤمنون نیز به این روایت پرداخته شده است. براساس آیهٔ ۲۷ سورهٔ مؤمنون حضرت نوح (ع) یک جفت از هر حیوان را با خود به کشتی برده است و شرح دقیق خطاب الهی به حضرت عبارت است از: «... کشتی بساز و هنگامی که فرمان ما به هلاکت آنان بیاید و آن تنور [از آب] فوران کند از هر گونه‌ای [از حیوان] دو عدد [یکی نر و دیگری ماده] و نیز خانواده‌ات را وارد کشتی کن، جز افرادی از آنان که فرمان [عذاب] بر او گذشته [و] دربارهٔ او قطعی شده است، و دربارهٔ کسانی که [به سبب شرک و کفر] ستم ورزیده‌اند، با من سخن مگوی، زیرا [همهٔ] آنان بدون تردید غرق شدنی‌اند» (سورهٔ مؤمنون، آیهٔ ۲۷). به طور کلی این نکته از آیات قرآن استنباط می‌شود که حضرت نوح (ع) به ساخت

تصویر ۱. کشتی حضرت نوح (ع)، کتاب جامع‌التواریخ خواجه رشیدالدین فضل‌الله، مکتب ایلخانان (تبریز اول)، ۷۱۴ ه. ق. (۱۳۱۵-۱۳۱۴ م.)، ۱۴ در ۲۵ سانتی‌متر، محل تصویرسازی ربع رشیدی تبریز، محل نگهداری انجمن سلطنتی آسیایی در لندن (مجموعه ناصر خلیلی). مأخذ: <https://www.islamic-collection-khalili/art-islamic/collections/org.khalilicollections/45a-folio-mss727-din-al-rashid-of-tawarikh-al-jami-the-art>

تصویر ۲. کشتی حضرت نوح (ع)، کتاب مجمع‌التواریخ حافظ ابرو، مکتب هرات، دوره تیموری، ۱۴۲۸ م.، ۳۲/۶ در ۴۲/۳ سانتی‌متر، دیوید کالکشن. کپنهاگ. مأخذ: <https://www.wikipedia.org/wiki/org.wikipedia/fa/D9%86%D9%88%D8%AD%8C%B>

سمت مرد در حال غرق شدن دراز کرده، شخصیت حضرت نوح (ع) است و با ریش و محاسنی سفید و بدون هاله مقدس در گرد سر تصویر شده است. دو نفر در دو طرف حضرت دیده می‌شوند که گویا پسران حضرت نوح (ع) هستند و به نظر می‌رسد بانویی که در وسط کشتی نشسته نیز همسر حضرت نوح (ع) است. دو بانویی که در بخش دیگر کشتی مشاهده می‌شوند هم عروسان حضرت هستند. نوع کلاه و سربند مردان متفاوت از هم ترسیم شده و یکی از مردان عمامه به سر ندارد و بدون کلاه دیده می‌شود. هم‌چنین بانوان همه دارای حجاب یکسان هستند (تقی‌زاده نجار، ۱۳۹۵، ۵۰) و بانوان با سرپوش‌های به شکل مقنعه امروزی به چشم می‌خورند (قیانداران، ۱۳۸۹، ۳۷۶). در این نگاره مقنعه‌ها به رنگ‌های سفید و رنگ آگر بر سر بانوان در داخل کشتی خودنمایی می‌کند (رضائزاد یزدی، ۱۳۹۹، ۱۱۱). هم‌چنین به نظر می‌رسد کشتی چندطبقه مصور شده و در طبقات پایین‌تر

و نه لباس چرا که هنرمند انواع مختلف یقه را با یکدیگر خلط کرده و برای پاروئی که در سمت راست است همان یقه‌ای را کشیده که نوح (ع) و خانواده‌اش به تن دارند (Blair, 81- 83, 1995). قسمت بالایی نگاره نیز توسط دو تیرک کشتی به سه قسمت عمودی تقسیم شده است. تیرک‌های کشتی به رنگ‌های سرخ و عنابی بوده و با نقوش اسلیمی مزین و طلاکاری شده‌اند (برقی، ۱۳۹۴، ۳۹). در گوشه‌های چپ و راست پایینی تصویر، چهار ماهی سپید با باله‌ها و دم‌های سرخ‌رنگ خودنمایی می‌کنند. قلم‌گیری‌های ضخیمی که در سراسر نگاره به کار رفته است، موجب تخت‌نمایی نگاره شده است (بهادر، ۱۳۸۶، ۲۲۸).

نگاره روایت کشتی حضرت نوح (ع) در نسخه مجمع‌التواریخ حافظ ابرو دوره تیموری

مجمع‌التواریخ نوشته عبدالله بن لطف‌الله بن عبدالرشید بهدائینی معروف به حافظ ابرو تاریخ‌نویس برجسته قرن هشتم هجری است که در دوره تیموری و در مورد وقایع تاریخی از آغاز خلقت تا دوران تیموری نگاشته شده است (پورچنگیز، ۱۳۹۵، ۲۱). این نسخه در سال ۸۲۹ ه. ق. / ۱۴۲۶ م. با ۱۴ نگاره تحت نظارت شاهرخ تیموری کتابت، تذهیب و تجلید شده است و امروزه در کتابخانه توپ‌قاپی‌سرای استانبول به شماره H.1653 محفوظ است (تقی‌زاده نجار، ۱۳۹۵، ۴۹) و برای مثال این نگاره‌ها در کتابخانه چیستریتی، موزه هنر هاروارد، بنیاد هنر مینه‌پولیس، مجموعه نوروی، موزه هنر والترز و گالری هنر دانشگاه یاله نگهداری می‌شوند (Ghiasian, 2015, 3). نگاره کشتی نوح (تصویر ۲) یکی از نگاره‌های این نسخه است که در موزه هنری والترز نگهداری می‌شود که به طور کلی شش برگ مصور این نسخه در این موزه محفوظ است (تقی‌زاده نجار، ۱۳۹۵، ۴۹). نگاره‌های این نسخه به سبک مکتب هرات مصور شده است. مهم‌ترین ویژگی‌های اثر وجه تاریخی آن است (پورچنگیز، ۱۳۹۵، ۲۲). در نگاره روایت کشتی حضرت نوح (ع) در تصویر ۲، دو پلان تقریباً ناواضح دیده می‌شود: پلان اول شامل آسمان آبی تیره پرستاره و ابرهای مواجی است که قسمت زیادی از آسمان را به خود اختصاص داده‌اند و پلان دوم دریای مواجی است که کشتی نوح (ع) در آن شناور است. نگاره دارای ترکیببندی افقی است و عناصر بصری در کادری مستطیلی و افقی ترسیم و ترکیببندی شده است. سر و انتهای کشتی از سمت راست و چپ کادربندی اثر به بیرون از قاب تجاوز کرده و این شکستگی کادر، در سمت بالای کادر نیز دیده می‌شود که دکل و بادبان کشتی نیز به حصار کادر محدود نشده و به بیرون از کادر تجاوز کرده است. کشتی ۷ سرنشین دارد که ۴ مرد و ۳ زن را شامل می‌شود. یکی از افراد که دستش را به حالت اشاره به

می‌شود که با هاله‌ای آتش‌سان تصویر شده و در اطرافش دو بانو و سه مرد نشسته‌اند. گویا آن سه مرد پسران حضرت و دو بانوی جوان عروسان پیامبر هستند. دو نفر هم در بخش جلو و انتهای کشتی نشسته و در حال پارو زدن هستند. همان‌طور که گفته شد در این نگاره کشتی حضرت نوح (ع) سه طبقه ترسیم شده و در دو طبقه زیرین آن تصویر جفت‌هایی از حیوانات مانند اسب، گوسفند، شیر، شتر، الاغ، گاو و یوزپلنگ دیده می‌شود. پرچم کشتی نیز مزین به آیه‌ای از قرآن کریم است و عبارت است از: «تَضَرَّ مِنَ اللَّهِ وَفَتَحَ قَرِيبٌ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ، نصرت و یاری خدا (در جنگ) و فتح (سپاه اسلام) نزدیک است، و اهل ایمان را (به این دو نعمت) بشارت ده» (سوره صف، آیه ۱۳). این سوره مؤمنان را به جهاد در راه خدا دعوت و ترغیب و دین اسلام را به نوری درخشان تشبیه می‌کند که کافران و اهل کتاب می‌خواهند آن را خاموش کنند؛ اما خداوند آن را کامل می‌کند و بر هر دینی غلبه می‌دهد، اگرچه کافران و مشرکان خوش ندارند. در ادامه سوره آمده است که محمد (ص) پیامبری از سوی خداست و عیسی بن مریم (ع) بنی‌اسرائیل را به آمدن او بشارت داده است. پس بر مؤمنان است که از محمد (ص) پیروی کنند و با جهاد خدا را یاری رسانند و هرگز آن‌چه را که عمل نمی‌کنند به دیگران نگویند و اگر وعده می‌دهند در آن تخلف نکنند، چرا که این اعمال موجب خشم خدا و آزار پیامبرند (طباطبایی، ۱۴۱۷ ه. ق.، ۲۴۸). در تفسیر قمی آمده است منظور از فتح قریب، پیروزی قائم آل محمد است (قمی، ۱۳۶۷، ۳۶۶). هم‌چنین در قسمت بالای نگاره و بالای کشتی، خشکی، گیاهان و کوه‌ها و بخش پایین نگاره آب موج ترسیم شده است. در میان آب گنبد و مناره دیده می‌شود و دیوار و دری هم ترسیم شده که فردی در حال بالارفتن از آن است و همگی در حالت فرورفتن در آب هستند. شاید این فرد که در حال آویزان از دیوار و سقف ساختمان مصور شده، فرزند نافرمان حضرت نوح (ع) است.

تطبیق نمونه‌ها

مقایسه نگاره روایت کشتی نوح (ع) در سه نسخه مورد بررسی نشان می‌دهد که در نمونه‌های جامع‌التواریخ و مجمع‌التواریخ کشتی با ۷ سرنشین تصویرسازی شده و تعداد سرنشینان کشتی در نگاره قصص‌الانبیاء ۸ نفر هستند. در دو نمونه جامع‌التواریخ و مجمع‌التواریخ حضرت نوح (ع) با چهره‌ای پیر و محاسنی سفید طراحی شده که با توجه به ذکر سن زیاد و عمر طولانی حضرت در قرآن، پابندی نگاره به متن قرآن مشاهده می‌شود. اما در نمونه قصص‌الانبیاء با چهره‌ای جوان‌تر ترسیم شده است و با متن قرآن منطبق نیست. هاله مقدس در تصویر حضرت نوح (ع) در دو نگاره جامع‌التواریخ و مجمع‌التواریخ دیده نمی‌شود و در نمونه قصص‌الانبیاء هاله

آن تصویر انواعی از حیوانات دیده می‌شود که از هر جفت از انواع حیوانات، فقط یک مورد ترسیم شده است. این حیوانات شامل فیل، شیر، شتر، گاو، سگ، الاغ، طوطی، شاهین، عقاب، خروس، پرنده تاج‌دار شبیه درنا، لک‌لک و کلاغ است. لازم به ذکر است بخش جلوی کشتی به شکل سر اژدها، و انتهای کشتی نیز به شکل دم اژدها تصویر شده است. در قسمتی از نگاره جسد یک مرد در گوشه سمت راست پایینی نگاره با بدن نیمه‌عریان و گویا فوت‌شده دیده می‌شود و در سمت مقابل آن یک مرد در حال غرق شدن ترسیم شده و در نزدیکی آن سر یک حیوان شبیه گراز به چشم می‌خورد. هم‌چنین تصویر چهره زنی با چشمان بسته و گویا فوت‌شده نیز در میان آب دیده می‌شود. در بخشی از نگاره هم مردی در حالت آویزان از نرده‌های کشتی است که صورتش مخدوش بوده و قابل تشخیص نیست و به احتمال زیاد، این فرد کنعان پسر نافرمان حضرت نوح (ع) است (تقی‌زاده نجار، ۱۳۹۵، ۵۰).

نگاره روایت کشتی حضرت نوح (ع) در نسخه قصص‌الانبیاء دوره صفوی

کتاب قصص‌الانبیاء اثر ابی اسحاق احمد بن محمد بن النیشابوری معروف به ثعلبی است که در سال ۱۰۳۵ م. / ۴۲۷ ه. ق. نگاشته است (صداقت، ۱۳۸۶، ۲۸). در این کتاب به داستان و سرگذشت پیامبران پرداخته شده است و شامل قسمت‌های روایی و بیانی قرآن و مبنی بر حکایات کهن و باستانی است که منقول از روایت کلبی از ابن عباس در ذکر قصص قرآن است (همان، ۲۷). این متن ادبی نسخه‌های مصور زیادی دارد و «گفتنی است که از قصص‌الانبیاء نیشابوری نسخه‌های مصور فراوانی یافت می‌شود که غالباً در نیمه دوم سده دهم هجری نگاشته شده‌اند. این نکته نشانه اقبال عمومی دوباره‌ای است که در آن زمان به این ادبیات پیدا شده بود» (ریشار، ۱۳۸۳، ۱۷۶). لازم به ذکر است تاکنون ۲۱ نسخه مصور قصص‌الانبیاء شناسایی شده است، که در ۱۷ مورد از آن از متن قصص‌الانبیاء نیشابوری استفاده شده است و هر یک از این نسخ در یکی از موزه‌های دنیا، از جمله موزه هنر دانشگاه هاروارد، کتابخانه چيستریتی، کتابخانه ملی فرانسه، موزه توپ‌قاپی‌سرای استانبول، کتابخانه بریتانیا و ... نگهداری می‌شوند (صداقت، ۱۳۸۶، ۲۷). تصویر ۳ نگاره روایت کشتی نوح (ع) یکی از ۱۳ نگاره موجود در موزه کتابخانه بریتانیا و از داستان‌های نسخه قصص‌الانبیاء است (همان). این نگاره در کادری عمودی مصور شده و دو فضای خشکی و دریا به ترتیب در بالا و پایین کادر ترسیم و ترکیب‌بندی شده است. کشتی در وسط نگاره دیده می‌شود که دارای سه طبقه است و بخش جلویی و انتهایی آن به شکل سر اسب ترسیم شده است. درون کشتی در وسط تصویر شخصیت حضرت نوح (ع) دیده

متفاوت تر ترسیم شده است. در مورد ساختار کشتی در نگاره‌ها باید گفت به نظر می‌رسد کشتی ترسیم شده در نگاره قصص الانبیاء بیشترین پایبندی را به متن قرآن کریم دارد. زیرا در این نمونه کشتی سه طبقه ترسیم شده و این طبقات جایگاه قرارگیری جفت‌هایی از انواع حیوانات هستند در حالی که در نمونه مجمع‌التواریخ فقط یک نمونه از انواع حیوانات ترسیم شده و جفتی از انواع جانوران مختلف دیده نمی‌شود و در نگاره جامع‌التواریخ نیز اصلاً حیوانات مورد توجه هنرمند قرار نگرفته‌اند. مهم‌ترین مورد دیگر از ویژگی‌های سه نگاره حضور همسر حضرت نوح (ع) در نگاره است. جالب توجه است که در نمونه جامع‌التواریخ و مجمع‌التواریخ همسر حضرت نوح (ع) در عرصه کشتی حضور دارد و در نمونه قصص الانبیاء ترسیم نشده است. مطابق با قرآن کریم همسر حضرت نوح (ع) از غرق‌شدگان و نافرمانان بوده و بنابراین نگاره قصص الانبیاء از این جهت به متن قرآن کریم پایبند بوده است. هم‌چنین در متن به فرزندان و عروسانی که در این کشتی همراه حضرت نوح (ع) بوده‌اند، اشاره دقیقی نشده است. اما در آیاتی از قرآن از ذریه حضرت نوح و تداوم نسل ایشان سخن گفته شده و بنابراین به نظر می‌رسد فرزندان و عروسان حضرت نوح (ع) همراه ایشان در کشتی حضور داشته‌اند. در نگاره جامع‌التواریخ و قصص الانبیاء تصویر سه پسر حضرت نوح (ع) تصویر شده و در مورد مجمع‌التواریخ دو پسر ایشان در کشتی مصور شده‌اند و تصویر دو عروس حضرت در دو نمونه مجمع‌التواریخ و قصص الانبیاء دیده می‌شود و در نمونه جامع‌التواریخ ترسیم نشده‌اند. در مورد هدایت کشتی نیز باید گفت در دو نمونه جامع‌التواریخ و قصص الانبیاء دو نفر در حال پارو زدن و هدایت کشتی‌اند. در حالی که در نمونه مجمع‌التواریخ پارو زنی دیده نمی‌شود. به نظر می‌رسد پارو زنی و هدایت کشتی با متن قرآن که حرکت کشتی را با اراده و اذن الهی بیان کرده، در تضاد است و در این مورد نیز نمونه مجمع‌التواریخ پایبندی بیشتری به متن قرآن کریم دارد. لازم به ذکر است در مجمع‌التواریخ غرق‌شدن افراد دیگر و یک گراز نیز ترسیم شده است. هم‌چنین نگارگر مردی را در حال غرق‌شدن به تصویر کشیده که فقط سر و یک دستش از آب بیرون آمده است و حالت باز چشمان این مرد نشان می‌دهد که هنوز زنده است. اما تصویر زن و مرد مرده‌ای نیز مشاهده می‌شود که بر سطح آب شناورند. در حالی که در نگاره قصص الانبیاء تصویر در آب فرو رفتن گنبد و مناره و در و دیوار ساختمانی دیده می‌شود که فردی برای نجات جان خود، در حال بالا رفتن از در و دیوار ساختمان است و شاید این فرد همان فرزند نافرمان حضرت نوح (ع) است. در نگاره جامع‌التواریخ تصویر غرق‌شدن افراد ترسیم نشده و به جای آن تصویر ماهیانی در حال شنا در سطح آب جلب توجه می‌کند که در دو نمونه دیگر مشاهده

تصویر ۳. کشتی حضرت نوح (ع)، کتاب قصص الانبیاء، دوره صفوی، ۱۵۸۵-۱۵۶۵ م. اثر اسحاق بن ابراهیم النیشابوری، محفوظ در کتابخانه بریتانیا. مأخذ: <https://www.bl.uk/sacred-texts/articles/prophecy-and-revelation-in-islam>

آتش‌سانی گرد سر حضرت دیده می‌شود که حاکی از قداست و عصمت ایشان است، زیرا این هاله فقط گرد سر حضرت نوح (ع) دیده می‌شود و سایر افراد فاقد این هاله مقدس هستند و قرآن نیز بر ویژگی عصمت و مبرابودن پیامبران از گناه و خطا بسیار تأکید می‌کند و از این جهت نیز نمونه قصص الانبیاء پایبندی بیشتری به متن قرآن دارد. حضرت نوح (ع) در نگاره جامع‌التواریخ در حالت لمیده طراحی شده و وجه پیامبری او قابل تشخیص نیست. فقط کمی بزرگتر ترسیم شده و دارای پرسپکتیو مقامی است. این حالت لمیده حضرت او را بیشتر به پادشاهان شبیه کرده است و به این ترتیب ویژگی پیامبری او کمرنگ‌تر می‌شود. در نمونه مجمع‌التواریخ حضرت نوح (ع) در حالت خطاب به فرزند در حال غرق و نافرمانش تصویر شده است و کاملاً با متن قرآن کریم منطبق است. در نمونه قصص الانبیاء حضرت در حال مصاحبت با سرنشینان کشتی است و صحنه مصاحبت با فرزند نافرمان و در حال غرق ترسیم نشده است. ولی در گوشه‌ای از نگاره فردی دیده می‌شود که از سقف و دیوار بنایی آویزان شده و به نظر می‌رسد او فرزند حضرت یا یکی از نافرمانان قوم است. در نمونه جامع‌التواریخ صحنه حرکت کشتی در دریایی موج و پر از ماهی به تصویر درآمده و هیچ نقشی مبتنی بر غرق‌شدن قوم و فرزند نافرمان حضرت نوح (ع) وجود ندارد و گویا در این نگاره هم صحنه‌ای

ساختمان مسجد در آن دوره با ویژگی‌های تاریخی و زمانی وقوع رویداد هم‌راستا نیست و مسجد با الهام هنرمند از فضای معماری معاصر خود در نگاره قصص الانبیاء بازتاب یافته است. در جدول ۱، جزئیات این مقایسه‌ها ارائه شده است:

نمی‌شود. در قرآن کریم از غرق شدن افراد بی‌ایمان و نافرمان و هم‌چنین در آب فرورفتن خشکی و منازل و اماکن سخن گفته شده و از این حیث دو نمونه مجمع‌التواریخ و قصص الانبیاء به متن قرآن کریم پایبند هستند و فقط وجود منبر و گنبد و

جدول ۱. تطبیق نگاره‌های روایت کشتی حضرت نوح (ع) در نسخه‌های جامع‌التواریخ، مجمع‌التواریخ و قصص الانبیاء با متن قرآن کریم. مأخذ: نگارندگان.

نام نسخه	جامع‌التواریخ	مجمع‌التواریخ	قصص الانبیاء
دوره تاریخی	ایلخانی	تیموری	صفوی
مشخصات نسخه			
تصویر نگاره			
حضرت نوح (ع)	حضرت نوح (ع)	حضرت نوح (ع)	حضرت نوح (ع)
جزئیات در نگاره	در آیه ۱۴ سوره عنکبوت عمر حضرت نوح (ع) ۹۵۰ سال اعلام شده است که این عدد نمایانگر محاسن سفید حضرت در هنگام وقوع طوفان است. در این نگاره حضرت با چهره‌ای پیر و محاسنی سفید در حالت لمیده طراحی شده و وجه پیامبری او قابل تشخیص نیست. فقط کمی بزرگتر ترسیم شده است. حالت لمیده منطبق نیست.	حضرت در حالت خطاب به فرزند نافرمانش که در حال غرق شدن است تصویر شده و پیر با محاسن سفید مصور شده که با متن قرآن منطبق است. هاله گرد سر برای مشخص کردن قداست و عصمت ایشان به کار نرفته است.	حضرت در حال مصاحبت با سرنشینان کشتی است و با هاله‌ای گرد سر برای نمایش عصمت و قداست و نیز با چهره‌ای جوان و با محاسنی سیاه مصور شده است. جوانی چهره منطبق با متن قرآن نیست.
تطبیق با قرآن	تطبیق با قرآن	تطبیق با قرآن	تطبیق با قرآن
همسر حضرت نوح (ع)	همسر حضرت نوح (ع)	همسر حضرت نوح (ع)	همسر حضرت نوح (ع)
جزئیات در نگاره			
حضرت نوح (ع)	حضرت نوح (ع)	حضرت نوح (ع)	حضرت نوح (ع)
جزئیات در نگاره	در آیه ۱۰ سوره تحریم زن حضرت نوح (ع) از کافران قلمداد شده است و بنابراین حضور او در کشتی منطبق با متن قرآن نیست. زیرا در قرآن او از زمره نافرمانان و خیانت‌کاران معرفی شده است.	حضور همسر حضرت نوح (ع) در کشتی منطبق با متن قرآن نیست. زیرا در قرآن او از زمره نافرمانان و خیانت‌کاران معرفی شده است.	در نگاره مصور نشده است.
تطبیق با قرآن	تطبیق با قرآن	تطبیق با قرآن	تطبیق با قرآن
پسران همراه حضرت (در کشتی)	پسران همراه حضرت (در کشتی)	پسران همراه حضرت (در کشتی)	پسران همراه حضرت (در کشتی)
جزئیات در نگاره			
حضرت نوح (ع)	حضرت نوح (ع)	حضرت نوح (ع)	حضرت نوح (ع)
جزئیات در نگاره	در متن قرآن به تعداد پسران مؤمن و همراه حضرت اشاره نشده است. اما حضور فرزندان در کشتی از آیات ۷۶ تا ۷۸ و ۸۳ سوره صافات قابل استنباط است زیرا در این آیات به ادامه نسل حضرت نوح (ع) و ذریه پاک آن‌ها اشاره شده است و این نگاره منطبق با قرآن است.	در متن قرآن به تعداد پسران همراه حضرت اشاره نشده است. اما حضور فرزندان در کشتی آمده است و منطبق با قرآن است.	در متن قرآن به تعداد پسران همراه حضرت اشاره نشده است. اما حضور فرزندان در کشتی آمده است و منطبق با قرآن است.
تطبیق با قرآن	تطبیق با قرآن	تطبیق با قرآن	تطبیق با قرآن
عروسان حضرت	عروسان حضرت	عروسان حضرت	عروسان حضرت
جزئیات در نگاره			
حضرت نوح (ع)	حضرت نوح (ع)	حضرت نوح (ع)	حضرت نوح (ع)
جزئیات در نگاره	به عروسان حضرت نوح (ع) در زمره ایمان‌آوردگان اشاره نشده است. اما چون از نوادگان ایشان به عنوان ذریه حضرت در مصورسازی عروسان ایشان با متن قرآن مطابقت بیشتری دارد.	به عروسان حضرت نوح (ع) در زمره ایمان‌آوردگان اشاره نشده است. اما چون از نوادگان ایشان به عنوان ذریه حضرت در قرآن نام برده شده، بنابراین مصورسازی عروسان ایشان با متن قرآن مطابقت بیشتری دارد.	به عروسان حضرت نوح (ع) در زمره ایمان‌آوردگان اشاره نشده است. اما چون از نوادگان ایشان به عنوان ذریه حضرت در قرآن نام برده شده، بنابراین مصورسازی عروسان ایشان با متن قرآن مطابقت بیشتری دارد.
تطبیق با قرآن	تطبیق با قرآن	تطبیق با قرآن	تطبیق با قرآن

نام نسخه	جامع التواریخ	مجمع التواریخ	قصص الانبیاء
پسر نافرمان حضرت	در نگاره مصور نشده است.		
جزئیات در نگاره	در آیهٔ ۴۲ تا ۴۵ سورهٔ هود جریان غرق شدن پسر کافر حضرت نوح (ع) و درخواست نجات فرزند از خداوند نقل شده است و خداوند حکم به غرق شدن فرزند پیامبر می‌دهد و او را از اهل بیت حضرت نمی‌داند. تصویر غرق شدن پسر نافرمان در این نگاره مصور نشده و این نگاره با متن قرآن منطبق نیست.	کاملاً منطبق با متن قرآن است که حضرت نوح (ع) پسر در حال غرق شدن خود را خطاب قرار می‌دهد.	منطبق با متن قرآن است.
فرم کشتی			
جزئیات در نگاره	در آیات ۳۶ تا ۴۶ سوره هود در قرآن کریم به ساخت کشتی و سوار کردن جفتی از هر نوع حیوان اشاره شده است اما جزئیات کشتی در قرآن نقل نشده است. از آنجا که در این نگاره انواع حیوانات در کشتی مصور نشده است بنابراین نگاره با متن قرآن منطبق نیست.	به جزئیات کشتی در قرآن اشاره نشده است. اما چون در کشتی این نگاره جایگاه جفتی از انواع حیوانات (آیات ۴۰ و ۲۷ سوره‌های هود و مؤمنون) مطابق با قرآن مشخص شده، بنابراین منطبق با قرآن است.	به جزئیات کشتی در قرآن اشاره نشده است. اما چون در کشتی این نگاره جایگاه انواع حیوانات مطابق با قرآن مشخص شده، بنابراین منطبق با قرآن است.
حیوانات موجود در کشتی	در نگاره مصور نشده است.		
جزئیات در نگاره	در آیات ۴۰ و ۲۷ سوره‌های هود و مؤمنون در قرآن آمده که حضرت نوح (ع) جفتی از هر نوع حیوان را با خود به درون کشتی برد و در این نگاره حیوانات دیده می‌شوند اما جفت حیوانات مصور نشده است و از هر حیوان یک نمونه ترسیم شده و در این مورد نگاره منطبق با متن قرآن نیست.	در آیات ۴۰ و ۲۷ سوره‌های هود و مؤمنون در قرآن آمده که حضرت نوح (ع) جفتی از هر نوع حیوان را با خود به درون کشتی برد و در این نگاره حیوانات دیده می‌شوند اما جفت حیوانات مصور نشده است و از هر حیوان یک نمونه ترسیم شده و در این مورد نگاره منطبق با متن قرآن نیست.	کاملاً منطبق با متن قرآن کریم است.
پاروزن‌ها یا ملوانان در کشتی			
جزئیات در نگاره	در قرآن به وجود پاروزنان و ملوانان در کشتی مستقیماً اشاره نشده اما در آیه ۴۱ سوره هود انجام شده که با هدایت و پاروزدن پاروزنان، تضاد دارد.	در قرآن به وجود پاروزنان و ملوانان در کشتی، مستقیماً اشاره نشده اما در آیه ۴۱ سوره هود حرکت کشتی با اذن و اراده الهی انجام شده که با هدایت و پاروزدن پاروزنان، تضاد دارد. به نظر این نگاره در این زمینه با متن قرآن منطبق تر است.	در قرآن به وجود پاروزنان و ملوانان در کشتی مستقیماً اشاره نشده اما حرکت کشتی با اذن و اراده الهی مطرح شده که با هدایت و پاروزدن پاروزنان، تضاد و تناقض دارد.
تطبیق با قرآن	در نگاره مصور نشده است.	 	در نگاره مصور نشده است.
دیگر غرق شدگان	در آیات ۳۷ و ۳۸ سوره هود در قرآن از غرق شدن تمامی نافرمانان و بی‌ایمانان یاد شده است و این نگاره در این مورد منطبق با متن قرآن نیست یا زمانی دیگر از وقوع حادثه را نمایش می‌دهد.	این نگاره منطبق با قرآن است و دقیقاً لحظهٔ غرق شدن نافرمانان به تصویر کشیده شده است.	در آیات ۳۷ و ۳۸ سوره هود در قرآن از غرق شدن تمامی نافرمانان و بی‌ایمانان یاد شده است و این نگاره در این مورد منطبق با متن قرآن نیست یا زمانی دیگر از وقوع حادثه را نمایش می‌دهد.

نتیجه گیری

یافته‌ها نشان می‌دهد حضرت نوح (ع) در دو نگاره جامع‌التواریخ و مجمع‌التواریخ با محاسن سفید و پیرتر تصویر شده اما در نگاره قصص‌الانبیاء جوان‌تر ترسیم شده و هم‌چنین هاله گرد سر فقط در نمونه قصص‌الانبیاء تصویر شده است. هم‌چنین در دو نمونه جامع‌التواریخ و مجمع‌التواریخ نقش همسر حضرت نوح (ع) ترسیم شده اما در نمونه قصص‌الانبیاء دیده نمی‌شود. عروسان حضرت نیز در دو نمونه مجمع‌التواریخ و قصص‌الانبیاء نقش شده‌اند اما در نمونه جامع‌التواریخ دیده نمی‌شود. حیوانات نیز در دو نمونه مجمع‌التواریخ و قصص‌الانبیاء مصور شده و در نمونه جامع‌التواریخ به این مورد پرداخته نشده است. بنابراین نگاره قصص‌الانبیاء بیشترین پایبندی را به متن قرآن کریم داشته است زیرا با توجه به ترتیب زمانی خلق آثار می‌توان به این نکته پی برد که حضرت نوح (ع) در دو نگاره جامع‌التواریخ و مجمع‌التواریخ دارای هاله مقدس به نشانه عصمت نیست در حالی که نسخه قصص‌الانبیاء در بازه زمانی متأخرتر ترسیم شده و هنرمند پیامبر را با ترسیم هاله آتش‌سان گرد سر از دیگر افراد کشتی متمایز کرده است. هم‌چنین در نسخه‌های جامع‌التواریخ و مجمع‌التواریخ تصویر همسر حضرت نوح (ع) در کشتی دیده می‌شود در حالی که در قصص‌الانبیاء نگارگر مطابق با متن قرآن از ترسیم همسر حضرت در زمره همراهان ایشان و افراد بایمان خودداری کرده است. هم‌چنین وجود جفت‌هایی از انواع حیوانات با جزئیات دقیق‌تر در نگاره قصص‌الانبیاء دیده می‌شود که کاملاً با متن قرآن مطابقت دارد و در نگاره جامع‌التواریخ اصلاً تصویر حیوانات ترسیم نشده در نمونه مجمع‌التواریخ نیز انواع حیوانات به صورت جفت نر و ماده تصویر نشده‌اند و فقط یک گونه از هر جفت ترسیم شده است.

پی‌نوشت‌ها

۱. Gulzoda Makhmudjonova
۲. Depictions of the ark of Noah and the Giant Uj in Kulliyat- I Tarikhi of Hafiz- I Abru style and Iconography
۳. Sanat Tarihi Dergisi
۴. Blair

فهرست منابع

- ابن کثیر، اسماعیل. (۱۴۱۱ ه. ق.). قصص‌الانبیاء (تحقیق الدكتور مصطفی عبدالواحدی). بیروت: مؤسسه علوم القرآن.
- بابائی فلاح، هادی. (۱۳۹۳). مطالعه تطبیقی قصص‌الانبیاء در قرآن کریم و سرگذشت پیامبران در متن و نگاره‌های کتاب جامع‌التواریخ. نگارینه هنر اسلامی، (۲)، ۱۵-۲۴.
- برقی، یاسمن. (۱۳۹۴). مطالعه تطبیقی قصص‌الانبیاء براساس قرآن کریم و انجیل (نحوه تجسم آن‌ها در نگاره‌های کتاب جامع‌التواریخ، نمازخانه سیستین و لوجیا). (پایان‌نامه منتشر نشده کارشناسی ارشد

- پژوهش هنر). دانشکده هنر، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران.
- بهادر، یگانه. (۱۳۸۶). تأثیر نقاشی مانوی بر نگاره‌های دوره ایلخانیان (منافع‌الحیوان ابن‌بختیشوع، جامع‌التواریخ خواجه رشیدالدین فضل‌الله و شاهنامه بزرگ مغولی). (پایان‌نامه منتشر نشده کارشناسی ارشد پژوهش هنر). دانشکده هنر، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران.
- بی‌آزار شیرازی، عبدالکریم. (۱۳۸۰). باستان‌شناسی و جغرافیای تاریخی قصص قرآن. تهران: دفتر نشر فرهنگ و معارف اسلامی.
- پورچنگیز، صدیقه. (۱۳۹۵). بررسی تطبیقی نگاره‌های مذهبی نسخه جامع‌التواریخ دوره ایلخانی و مجمع‌التواریخ دوره تیموری. (پایان‌نامه منتشر نشده کارشناسی ارشد ارتباط تصویری). دانشکده هنر، دانشگاه الزهراء (س)، تهران، ایران.
- تقی‌زاده نجار، نیر. (۱۳۹۵). تصویرگری طوفان حضرت نوح (ع) براساس نمونه‌های موجود در نگارگری ایرانی- اسلامی (پایان‌نامه منتشر نشده کارشناسی ارشد هنر اسلامی). دانشگاه هنر اسلامی تبریز، ایران.
- حمیدی‌منش، تقی و جعفری دهکردی، ناهید. (۱۳۹۷). تبارشناسی بانوی نشسته بر کشتی نوح (ع) در نگاره‌های اسلامی. زن در فرهنگ و هنر، ۱۰ (۴)، ۴۷۳-۴۹۶.
- رضائزاد یزدی، الهه. (۱۳۹۹). بررسی سیر تحول پوشش بانوان (سبک، تزئینات، نقوش) در خراسان بزرگ عصر تیموری بر اساس نگاره‌های مکتب هرات. رجشمار، ۱ (۱)، ۱۰۵-۱۲۱.
- ریشار، فرانسیس. (۱۳۸۳). جلوه‌های هنر پارسی (ترجمه عبدالمحمد روح‌بخشان). تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان چاپ و انتشارات.
- شایسته‌فر، مهناز و عبدالکریمی، شهین. (۱۳۹۵). عناصر بصری رویدادهای زندگی پیامبر اکرم (ص) در نگاره‌های جامع‌التواریخ. مطالعات هنر اسلامی، ۱۲ (۲۵)، ۳۷-۵۲.
- شراتو، امبرتو و گروه، ارنست. (۱۳۷۶). تاریخ هنر ایران (هنر ایلخانی و تیموری) (ترجمه یعقوب آژند). تهران: مولی.
- شریف‌زاده، عبدالمجید. (۱۳۷۵). تاریخ نگارگری در ایران. تهران: حوزه هنری.
- صداقت، معصومه. (۱۳۸۶). پیامبران اولوالعزم در نگاره‌های قصص‌الانبیاء ابواسحاق نیشابوری. مطالعات هنر اسلامی، ۴ (۷)، ۴۶-۲۳.
- صداقت، فاطمه و خورشیدی، زهرا. (۱۳۸۸). بررسی مضامین مذهبی در نسخ خطی جامع‌التواریخ. مطالعات هنر اسلامی، ۵ (۱۰)، ۹۷-۷۷.
- طباطبایی، سیدمحمدحسین. (۱۴۱۷ ه. ق.). المیزان فی تفسیرالقرآن. ج. ۱۹. قم: دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
- طبری، محمد بن جریر. (۱۳۷۵). تاریخ طبری (ترجمه ابوالقاسم پاینده). تهران: اساطیر.
- قباداران، وجیهه. (۱۳۸۹). تاریخ پوشاک ایرانیان (از باستان تا عصر حاضر). قم: مهر بیکران.
- قمی، علی بن ابراهیم. (۱۳۶۷). تفسیر قمی. ج. ۲. قم: دارالکتاب.
- کاوسی، سمیه و هوشیار، مهران. (۱۴۰۰). تطبیق ساختار بصری نگاره‌های داستان نوح (ع) با روایت قرآنی در مکاتب تبریز اول و

- Ghiasian, M. R. (2015). The “Historical Style” of Painting for Shahruckh and Its Revival in the Dispersed Manuscript of Majma’ al-Tawarikh. *Iranian Studies*, 48 (6), 871–903.
- Makhmudjonova, G. (2020). Depictions of the Ark of Noah and the Giant Uj In Kulliyat-i Tarikhi of Hafiz-i Abru (Style and Iconography). *Sanat Tarihi Dergisi*, 29(2), 567-587.
- Blair, Sh. S. (1995). *A Compendium of Chronicles: Rashid al-Din's Illustrated History of the World, The Nasser D. Khalili collection of Islamic art*. New York: Nour Foundation in association with Azimuth Editions and Oxford University Press.

هرات. نگره، ۱۶ (۵۸)، ۲۱-۳۷.

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to the Bagh-e Nazar Journal. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

نحوه ارجاع به این مقاله:
ذکاوت، سحر و قاضی زاده، خشایار. (۱۴۰۱). تطبیق نگاره‌های روایت کشتی نوح (ع) در نسخه‌های جامع‌التواریخ ایلخانی، مجمع‌التواریخ تیموری و قصص الانبیاء صفوی با متن قرآن کریم. *باغ نظر*، ۱۹ (۱۱۲)، ۹۳-۱۰۲.

DOI: 10.22034/BAGH.2022.322579.5083

URL: http://www.bagh-sj.com/article_153551.html?lang=en

